

Аналіз підходів та програм щодо корекції відстаючих недоліків слабкозорих молодших школярів у процесі фізичного виховання

Вінницький державний педагогічний університет імені М. М. Коцюбинського (м. Вінниця)

Постановка наукової проблеми та її значення. Молодший шкільний вік є найбільш важливим та відповідальним етапом розвитку організму й становлення особистості людини. Саме в дитячому віці закладаються основи здоров'я, правильного фізичного розвитку, відбувається активний сенситивний період формування та вдосконалення фізичних якостей [4]. Але, на жаль, упродовж останнього десятиліття в Україні з різних причин значно збільшується кількість дітей з особливими потребами, які мають відхилення в стані здоров'я. Динаміка зміни захворюваності носить прогресуючий характер і на сьогодні приблизно 5 млн осіб у нашій державі є людьми з особливими потребами [23].

Патологія зору – одне із найбільш розповсюджених захворювань у дітей, особливо в молодшому шкільному віці. Доведено, що порушення зору викликає низку вторинних відхилень у психічному й фізичному розвитку дитини, які гальмують процес її навчання та подальший розвиток у галузі [14].

Проблему здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушенням зору досліджували багато науковців [10, 18, 19, 20, 24 та ін.]. Учені довели, що однією з важливих складових частин охорони здоров'я є своєчасне виявлення відхилень для найбільш ефективної організації оздоровчих і профілактичних заходів. При патології зору в молодших школярів наявний цілий комплекс рухових порушень, зумовлених зниженнями гостроти зору, бінокулярності, рухових функцій ока, поля зору й т. ін. [12].

На думку багатьох авторів [15, 22, 23 та ін.], наявність супутніх захворювань у дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором досягає від 60 до 80 %. Найпоширеніші серед них – це порушення роботи опорно-рухового апарату (порушення постави, плоскостопість), захворювання органів дихальної й серцево-судинної систем, психічні розлади тощо. Також відзначається такий взаємозв'язок: чим більша втрата зору, тим більше супутніх захворювань та значимий їх вплив. Поєднання впливу органа зору, тобто часткової його втрати й виникнення супутніх захворювань, визначено в теорії складної структури аномального розвитку дітей із дефектами Л. С. Виготським [5] ще в 30-х роках минулого століття. Він уважав, що в слабкозорих дітей враження органів зору є первинним дефектом, який також має вплив на їх розвиток. Як вторинні порушення проявляються недостатність просторової орієнтації, обмеження конкретних уявлень, специфічність ходьби, недостатня виразність міміки обличчя, характерологічні особливості.

У зв'язку з цим особливого значення набувають корекційно-профілактичні та оздоровчі заняття, які мають починатись у молодшому шкільному віці й спрямовуватися на формування компенсаторних засобів діяльності, попередження та корекцію вторинних відхилень [11].

Мета статті – здійснити аналіз спеціальної науково-методичної літератури, яка стосується різноманітних підходів і програм, що націлені на корекцію та профілактику відстаючих недоліків для дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором у процесі АФВ.

Методи дослідження – аналіз спеціальної науково-методичної літератури й документальних матеріалів із питань корекції відстаючих недоліків для дітей молодшого шкільного віку в галузі АФВ.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема корекції зору засобами фізичної культури висвітлена в низці спеціальної літератури [1, 2, 18, 24, та ін.]. Слід зазначити, що більшість робіт присвячена впливу фізичних навантажень на стан органа зору дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Інші науковці в галузі АФВ представили окремі дослідження й підходи із застосуванням різних програм і технологій, направлених на корекцію та профілактику параметрів рухової сфери дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

У дослідженнях А. П. Павлова [16] виявлено, що близько 65 % молодших школярів із послабленим зором страждають на значні порушення постави. На основі цього визначено оптимальне фізичне навантаження, спрямоване вправами на розтягнення, силового, а також швидко-силового характеру з урахуванням віку та статі дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором, у яких порушена постава.

Л. В. Харченко [21] установив, що діти молодшого та середнього шкільного віку найбільше страждають на розвиток фізичних якостей, а саме координаційних спроможностей. Автор розробив комплексну програму тестування координаційних спроможностей молодших школярів із порушенням зору, виявив вікові закономірності розвитку базових видів цих можливостей. Для критеріїв ефективності запропонованої програми розроблено шкали диференційованої оцінки рівня розвитку різноманітних видів координаційних спроможностей дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Дослідження В. В. Дичка [6] дали змогу вивчити та науково-обґрунтувати специфіку рухової діяльності учнів 1–3 класів із порушенням зору. Також визначено механізм управління регуляції рухів інвалідів по зору, виявлено рівні сформованості в дітей молодшого шкільного віку з вадами зору оцінно-контрольних дій. На основі цього визначено педагогічні умови ефективного корекційного навчання рухових дій означеної категорії осіб. При цьому враховували вікові особливості молодших школярів, складність структури дефекту зору, зони актуального й найближчого розвитку дітей, дидактично-реабілітаційну мотивацію, поетапне навчання рухових дій, варіативно адекватні ефекту зору рухові реабілітаційні режими, оцінно-контрольні дії за виконанням рухів.

Для підвищення мотивації до занять фізичними вправами Л. А. Єракова [9] запропонувала метод соціалізації слабкозорих молодших школярів із їх залученням до керування навчальним процесом над тотально сліпими однокласниками на уроках фізичної культури в умовах спеціалізованої школи-інтернату. Цей метод ґрунтувався на використанні розробленої автором фітнес-технології оздоровчої спрямованості для сліпих і слабкозорих учнів молодшого шкільного віку. Ідея залучення дітей із захворюванням зорового аналізатора до навчального та виховного процесу полягала в тому, що особи із цією патологією краще відчують потребу у відповідних рухових уміннях і навичках.

Отримані дані, які дали змогу виявити особливості розвитку морфофункціональних показників стану провідних рухових якостей слабкозорих молодших школярів, лягли в основу розробки науковцем Л. Ю. Котковою [13] корекційно-розвивальної методики, яку застосовали у варіативній частині уроку фізичної культури для вдосконалення фізичних якостей, а особливо координаційних спроможностей слабкозорих молодших школярів. Використання такої методики підтверджується ефективністю шкал диференційованої оцінки рівня розвитку фізичних якостей, що дає змогу вибудувати індивідуальний профіль для здійснення своєчасної корекції педагогічного навчання та виховання в процесі занять фізичною культурою.

О. В. Анфілатова [3] використала диференційний та індивідуальний підходи, неперервного й комплексного впливу з використанням раціональних принципів АФВ для дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Реалізація цього підходу створює благополучні умови для підвищення показників фізичного розвитку та фізичної підготовленості слабкозорих молодших школярів, а також для корекції вторинних відхилень і, як наслідок, зміцнення їхнього здоров'я. Ефективність методики доведена автором і може використовуватися як неперервний педагогічний вплив у рамках адаптивного фізичного виховання молодших школярів із порушенням зору на індивідуальних, групових й урочних формах занять.

У процесі занять АФВ для слабкозорих молодших школярів А. А. Дяченко [8] використала підхід «спеціально організованого середовища», який уперше запропонував І. П. Ратов [17]. А. А. Дяченко [7] застосувала цей підхід уперше для школярів, котрі мають відхилення роботи зорового аналізатора. На підставі виявлених показників кінематики ходьби, вертикальної стійкості тіла, гоніометрії біокінематичних пар опорно-рухового апарату молодших школярів із послабленим зором розроблено та впроваджено в практику корекційну технологію, що дає змогу розв'язувати оздоровчі завдання в АФВ. Особливу увагу дослідник приділяє корекції порушень постави, яку виявлено в 70 % дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. На основі цього представлено програму «Школа постави», де автор особливо відзначає рухливі сюжетно-рольові ігри, адже саме вони для цього контингенту є найважливішим засобом фізичного виховання, оскільки покращують емоційний фон, сприяють абстрактному мисленню, підвищують увагу й увагу, формують мотивацію до занять фізичними вправами.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналізуючи дані спеціальної науково-методичної літератури, можна зробити висновок, що в профілактиці порушень зору та його відновленні важливу роль відіграють фізичні вправи, які вимагають адекватної методики їх застосування. Зокрема, представлені авторами різноманітні методичні підходи та програми є перспективними у вдосконаленні методики вправ для розвитку фізичних якостей, які забезпечують гармонійність фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Також більшість науковців зазначає

наявність супутніх захворювань у слабкозорих молодших школярів; особлива увага звертається на функції роботи опорно-рухового апарату (порушення постави й плоскостопість), тому розробка науково обґрунтованих методичних підходів та технологій щодо корекції й профілактика цих недоліків є актуальними. Важливе значення в цьому аспекті науковці приділяють розробці спеціальних адекватних рухливих ігор й ігрових вправ для покращення рухової сфери та корекції порушень функції зору дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Список використаної літератури

1. Аветисов Э. С. Охрана зрения детей / Э. С. Аветисов – М. : Медицина, 1975. – 271 с.
2. Азарян Р. Н. Физическое воспитание слепых и слабовидящих школьников в режиме дня / Р. Н. Азарян. – М. : [б. и.], 1987. – 118 с.
3. Анфилатова О. В. Методика непрерывного адаптивного физического воспитания старших дошкольников с нарушением зрения : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / О. В. Анфилатова. – Киров, 2005. – 23 с.
4. Бегидова Т. П. Основы адаптивной физической культуры : учеб. пособие / Т. П. Бегидова. – М. : Физкультура и спорт, 2007. – 192 с.
5. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский ; под ред. Т. А. Власовой. – М. : [б. и.], 1983.
6. Дичко В. В. Формування рухових дій у молодших школярів з порушеннями зору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / В. В. Дичко ; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2000. – 24 с.
7. Дяченко А. А. Корекція порушень постави дітей молодшого шкільного віку з пониженим зором засобами фізичного виховання : дис. на здобуття наук. звання канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.0002 / Дяченко Анна Анатоліївна. – К., 2010. – 190 с.
8. Дяченко А. А. Можливості використання метода «штучно створеного середовища» в процесі адаптивного фізичного виховання / А. А. Дяченко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт» : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. № 64. – С. 131–137.
9. Еракова Л. А. Дифференцированное физическое воспитание слепых и слабовидящих в условиях специализированного интерната : дис. на соискание учёной степени канд. наук по физ. воспитанию и спорту : 24.00.02 / Л. А. Еракова. – Киев, 2005. – 182 с.
10. Земцова М. И. Пути компенсации слепоты в процессе познавательной и трудовой деятельности / М. И. Земцова. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1956. – 419 с. : ил.
11. Картава Ю. А. Корекція психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору засобами ритміки : дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / Ю. А. Картава ; Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – К., 2006. – 242 с.
12. Ковильна В. Г. Корекція рухових якостей дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору / дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / В. Г. Ковильна ; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004.
13. Коткова Л. Ю. Коррекционно-развивающая методика совершенствования двигательных качеств и координационных способностей слабовидящих школьников 14–15 лет : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Л. Ю. Коткова. – Омск, 2009. – 24 с.
14. Литвак О. Г. Восприятие слепых и слабовидящих / О. Г. Литвак // Тифлопсихология. – М. : [б. и.], 1985.
15. Литош Н. Л. Адаптивная физическая культура. Психолого-педагогическая характеристика детей с нарушениями в развитии : учеб. пособие / Н. Л. Литош. – М. : Спорт Академ Пресс, 2002. – 140 с.
16. Павлов А. П. Формування правильної постави у школярів з порушенням зору : атореф. канд. пед. наук : 13.00.04. «Теорія і методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої та адаптивної фізичної культури» / А. П. Павлов. – М., 1984. – 20 с.
17. Ратов И. П. Концепция «искусственная управляющая среда», её основные положения и перспективы использования / И. П. Ратов // Научные труды 1995 года. – М. : ВНИИФК, 1996. – Т. 1. – С. 129–148.
18. Сермеев Б. В. Физическое воспитание слабовидящих детей : пособие для учителей / Б. В. Сермеев. – М. : Просвещение, 1983. – 95 с.
19. Солнцева Л. И. К вопросу о стандартах начального образования для детей с нарушением зрения / Л. И. Солнцева // Дефектология. – 1995. – № 6.
20. Солнцева Л. И. Теоретические и практические аспекты коррекционно-воспитательной работы в школе для слепых на современном этапе / Л. И. Солнцева // Дефектология. – 1990. – № 1. – С. 9–15.
21. Харченко Л. В. Совершенствование базовых координационных возможностей у школьников 8–12 лет с нарушениями зрения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. / Л. В. Харченко. – Омск, 2009. – 23 с.

22. Чудна Р. В. Методика оцінки рухових здатностей в адаптивному фізичному вихованні / Р. В. Чудна // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 2. – С. 78–82.
23. Шапкова Л. В. Адаптивна фізична культура: методологія та розвиток в сфері вищої професійної освіти : дис. д-ра пед. наук : 13.00.08. «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Шапкова. – СПб., 2003. – 448 с.
24. Шеремет Б. Г. Методика развития точности движений у слепых школьников с применением контроля и самоконтроля : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Б. Г. Шеремет ; АПН СССР. НИИ дефектологии. – М., 1984. – 15 с.

Анотації

Подано ґрунтовний аналіз спеціальної навчально-методичної та науково-дослідної літератури щодо сучасних методичних підходів і програм, розроблених різними авторами, що впливають на корекцію та профілактику визначених недоліків рухової сфери в дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором. Показано ефективність запропонованих програм і підходів навчального та виховного процесу в галузі адаптивного фізичного виховання.

Ключові слова: слабкозорі молодші школярі, діти з особливими потребами.

Юрий Фурман. Анализ подходов и программ по коррекции отстающих недостатков слабовидящих младших школьников в процессе физического воспитания. Представлен подробный анализ специальной учебно-методической и научно-исследовательской литературы о современных методических подходах и программах, разработанных различными авторами, которые влияют на коррекцию и профилактику определённых недостатков двигательной сферы у детей младшего школьного возраста с ослабленным зрением. Показана эффективность предложенных программ и подходов образовательного процесса в области адаптивного физического воспитания.

Ключевые слова: слабовидящие младшие школьники, дети с особыми потребностями.

Yuriy Furman. An Analysis of Approaches and Programs to Correct Deficiencies Lagging Impaired Junior Schoolchildren in Physical Education. A detailed analysis of the special teaching methods and research literature on contemporary methodological approaches and programs developed by various authors that affect the prevention and correction of identified deficiencies in motor areas of primary school age children with low vision is presented. The effectiveness of the proposed sponsored programs and approaches the educational process in the field of adaptive physical education is shown.

Key words: impaired junior students, children with special needs.